

Йылдыз Эсра

**ЖОГОРКУ КЛАСС ОКУУЧУЛАРЫНЫН ИНТЕРНЕТ
КОЛДОНУУ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

Йылдыз Эсра

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТАРШЕКЛАССНИКОВ
ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ИНТЕРНЕТА**

Yildiz Esra

**FEATURES BUILDING COMMITTEE PR USE OF THE
INTERNET OVER GRADERS**

УДК:371-89/556:03.7

Макалада жогорку класстын окуучуларынын интернетти колдонуу компетенцияларын калыптандыруунун өзгөчөлүктөрү каралды.

In article features ormirovaniya competence etc and use the Internet over graders.

Интернет колдонуучулары үчүн коомдук байланыштар жагынан кээ бир жоготуулар болушу мүмкүн. Интернеттин жаштарга тийгизген терс таасирлеринин кээбирлери төмөндөгүдөй:

Жаштар бардык нерселерге кызыккандыгы үчүн интернетте мыйзамга каршы ыкмаларды колдонуп, башка компьютерлерди колго алуу, башка кишилердин жеке маалыматтарын алуу, жеке фирма же коомчулукка таандык маалыматтарды колго алуу сыяктуу иштерди жасап, кибернетикалык кылмыш деп аталган кылмыш жасап, акыр аягында мыйзам боюнча жазасын ала турган кылмыштарды жасашат.

Жаштардын ишеним системалары жаңы калыптана баштагандыктан интернетте өздөрү менен достокон кишилерге ишенип алышат. Акыркы күндөрдө интернеттеги сайттардын жардамы менен ишеним системаларын өзгөртүүдө жана өздөрү жашаган коомдук чөйрөдөн алыстоодо. Бул сайттардагы ритуалдар менен өз жашоосуна кол салгандар да бар экенин көрөбүз.

Жаштар кызыккан темалардын бири оюндар. Жаштар интернетте ойногон оюндар менен түрдүү коомдук иштерди жасоодо. Оюндарда кереген нерселерди жашоодо аткарып, досторуна жана үй-бүлөлөрүнө зыян келтириши мүмкүн.

Өзмөнлөр, изилдөөсүндө мектеп окуучусунун үйдөгү компьютерде интернетти кошкондон кийин белгилүү даражада көбөйгөн компьютер жана интернет колдонуусунан улам сабактан артта калуулар байкалган. Башка бир фактор болсо коомдук жана адистик бузулууларга жол ачпоо менен бирге кыска убакытка да болсо күнүгө интернетке кирүү каалоосу жана эртеси күнү чарчаган абалда окууга баруу көрүнүшү (1).

Компьютерлер жана интернет сыяктуу каражаттар бала жана жаштардын билим алуусу үчүн аларга ыңгайлуу жана чексиз чейре камсыз кылуу менен бирге (2), кээбирде балдар жана жаштар бул каражаттардын жардамы менен терс жыныстык маалыматтарды, спирттик ичимдик жана тамеки адаттарын, кумар, туура эмес тамактануу адаттары сыяктуу начар адаттарга ээ болуп калуусу мүмкүн (3), (4), (5). Өзгөчө, компьютердин мандайында өтө көп убакыт

өткөрүү өспүрүм балдарга туруу жана олтуруу калыптарына тиешелүү скелет-сөөк системасына, көрүү системасына, электроманигтикалык радиация маселелерине, жаратуучулук жана акылдын өсүшүнө, тил жөндөмдөрүнүн начарлоосуна жана кээ бир балдарда эпилепсияга (6), өзгөчө, окууга байланыштуу академиканык жетишкендигинин начарлоосуна, коомдук өнүгүүдө да маселердин пайда болуусуна себеп болушу мүмкүн (7). Ошондуктан, акыркы жылдарда балдар жана жаштарды курчап турган электроникалык каражаттардын көбөйүүсү менен алардын терс таасирлери да көбөйүүдө (8).

Балдар интернет колдонуп жатып биртоп физиологиялык, психологиялык, жыныстык, коомдук, туура эмес маалымат алуу жана укудук таасирлерге дуушар болууда жана бул нерселер балдарга терс таасирин тийгизүүдө.

Физиологиялык таасирлер: Көп убакыттан бери компьютердин мандайында олтуруу, аз кыймылдоо же туура эмес олтуруу сеек жана көз ооруларына себеп болот (9, 429-6). Адистердин айтымына Караганда дайыма компьютердин мандайында олтурган балдар көз ооруларынан сырткары дене оорулары менен да ооруйт. Мындай балдар ачык абага чыкпайт, башка балдар менен ойноп энергия коротпойт.

• **Бирдей кыймылдан улам пайда болгон бузулуулар;** колдун нерви кысылып, түзүлүшү бузулуп, өз функциясын аткара албай калат. Медиан нерв чыпалак жана ортоңколдун тышкы жана ички көрүнүшү жана баш бармакты кыймылга келтирген кээ бир сөөктөрдү иштетет. Медиан нерв өз функциясын аткарбаса колдо ырааттуулук бузулуп, баш бармактын кыймылында жана колду кысуу күчү азаят, колдун жөндөмдүүлүгү бузулуп, кылдааттыкты талап кылган кыймылдарды аткара албай калат. Колдогу оорунун натыйжасында киши кечинде ойгонуп, колун силкилдети, ооруну азайтууга аракет жасайт. Бир жолу мындай оору башталгандан кийин аны айыктыруу өтө кыйын жана бул оорунун алдын алуу эң жакшы жол болуп саналат.

• Моюн сөөктөрүндө оору жана талуу;

Белгилүү бир абалда көп убакытта болуунун натыйжасында моюн сөөктөрү кысылат. Бул абал кээ бир учурларда моюн менен баштын арка жактарында ооруну жана уюп калууну жаратат. Иштеп жатканда кишинин стрессте болуусу монитордун баштын деңгээлинен жогоруда болуусу, бирдей калпта башты кыймылдатпай олтуруу моюндун уюп калуусуна жол ачат.

• **Көздүн чарчоосу;** бир чекитке карап олтуруу көздү чарчатат. Көздөрдүн ар кандай тарапка аракет кылдырган 6 булчун бар. өзгөчө, көздөр жакынга жана узакка Караганда көрүнүштүн ретинага туура келүүсүн камсыз кылуу үчүн көздүн линзасын шиштитип кайра өз калыбына келтирген көздүн ичиндеги булчундар иштейт. Ар кандай багыттарга жана узакка кароо үчүн көздүн булчундары иштеген үчүн көз чарчабайт. Бир эле чекитке көп убакытка карап туруу болсо көздөрдү чарчатат. Өзгөчө, экрандагы көрүнүш жана нурдун жакшы ыңгайлаштырылбагандыгы, монитордун нурунун титиреши да көздүн чарчашына себеп болот. Буларга уйкусуздукту да кошо алабыз жана ошентип көп убакытка компьютер колдонгон кишилердин көздөрү чарчап, кызарып кетет.

Психологиялык таасири: интернет көп убакыт өткөрүүнүн балдар менен жаштардын психологиясына терс таасирин тийгизгенин айтышат (10, 29-6.). Бул абал алардын интернет көз карандысына айлануусуна туртку болуп, психологиялык жана коомдук енууулерине терс таасирин тийгизет.

Интернет кез карандылыгы - бул компьютердин мандайында интернетке туташып керегинен кеп убакыт өткөрүү. Интернет кез карандылыгынын психологиялык көрүнүшүн төмөндөгүдөй тизмөлөөгө болот (9,429-6):

Компьютердин мандайында мындан да кеп убакыт өткөрүү каалоосу,

- Интернет колдонуудан же колдонбоодон улам пайда болгон стресс, титирөө, дайыма интернетти ойлоо, бармактарын кыймылдатуу,
- Өз өзү менен болуу,
- Маанилуу иш жана көңүл ачууга карата өткөрүлгөн мааракелерди кенулге албоо,
- Мектептеги жетишкендигин төмөндөтүү,
- Ата-энеге каяша айтуу.

Бир Америкалык психологдун изилдөөсүнө Караганда интернетти кеп колдонгон 500 кишинин 80% көз карандылардын категориясына кирген. Изилдөөнүн жыйынтыгында изилдөөчү интернет адамдын жашоосуна терс таасирин тийгизип, кумарга айланып же тамактануу тартибин бузуусу мүмкүн деп аныктаган.

Коомдук таасирлер: көп убакытка интернетте олтурган баланын достору жоголуп, убакытынын көбүн компьютердин мандайында өткөргөндүктөн коомдук чейреге кошула албай жалгыздык сезими пайда болот.

Жыныстык маалыматтар: жыныстык маалыматтар же порнография балдардын интернет колдонуусундагы неигзги терс көрүнүш болуп эсептелет. Бир гана ушул себептен улам интернет үйүнө интернет коштурбаган, балдардын интернет колдонуусун текшеруу керек экендигин айткан кишилердин саны аз эмес. Балдардын интернеттеги жыныстык маалымат камтыган сайттарга кирүүсүнө тыюу салуу керек. Анткени, балдарды интернетте өтө көп коркунучтар жана терс көрүнүштөр күтүп турат. Бул маселени чечүүдөгү эң негизги жол үй-бүлөө контролу жана бала менен үй-бүлө ортосундагы мамилени ишеничке негизделуусу болуп эсептелет.

Коомдук таасирлер: компьютер жана интернеттин сырдуу жана терс деп аталган таасири жат болуп кетүү. Жат болуп кеткен инсан өз касиеттерин

түшүнбөө, күчсүздүк, түшүнүксүздүк, баалуулуктардан алыстоо сыяктуу абалдарга дуушар болот. Компьютер жана интернеттин мандайында кеп убакыт өткөргөн кишилер компьютерге баш ийишип, компьютердин мандайында жет болуп кетишет (11,25-6).

Коркунучтар: интернет сайттарына киргенде баланын өзү байкабастан порнография, наркотик, спирттик ичимдик, түрдүү куралдар тууралуу маалымат камтыган сайттарга дуушар болуусу жана буларга кызыгуусу, натыйжада бул сайттарды окуусу табигый көрүнүш. өзгөчө, ар кандай жаман колдонуу коргонучу жок болгон кичинекей балдардын көргөндөрү жана окугандарынан таасирленбөөсү мүмкүн эмес. Башка бир коркунуч болсо, кат жазышуу аркылуу түзүлгөн достуктар болуп эсептелет. Виртуалдуу дүйнөдө пайда болгон достуктар кээде начар колдонууга себеп болууда. Алар жаман сездерден жаман сунуштарга да айлануусу мүмкүн. Тайм/СиЭнЭН изилдөөсүндө кыз жана эркек балдардан бул маселе тууралуу суралганда кыздардын 58%, эркектердин 39% ооба деп жооп беришкен. АКШда 1998-ж Январдан тартып 460 киши мындай кылмыштардын негизинде камалган.

Туура эмес маалымат алуу: изилдөө моторлоруна Караганда күнүгө миндеген сайт кошулган интернетте эч качан толук жана туура маалыматты алып албаганыбызды биле албайбыз. Алынган маалымат кебунче тартиптуу эмес. Эч кандай пайдасы жок маалыматтарды киргизүү да убакыт алат. Көбүнчө алынган маалымат такталбаган болот (9, 430-6).

Адабияттар:

1. Ozmenler, Kamil Nahit.(2001). <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/ruhsagligi/>, Gata Ruh Sagligi ve Hastahklari Anabilim Dali, Mart 2001.
2. Specht, J., Wood, E. ve Willoughby T. (2002). "What Early Childhood Educators Need to Know About Computers in Order to Enhance the learning Environment". http://www.cilt.ca/content/vol28_1/spechtetalhtml
3. Anderson CA, Dill KE. (2000). "Video Games And Aggressive Thoughts, Feelings And Behavior In The Laboratory And in Life". J Pers Soc Psychol.;78:772-790.
4. Bar-on, M. ve Broughton, D. (2001). "Media Violence". Pediatrics, 108(5): 1222-1226.
5. Cantor, J. (2000). "Media Violence". Journal of Adolescent Health, 27:30-34.
6. Dertouzos, M. (2005). "Developmental Risks: The Hazards of Computers in Childhood". <http://www.Allianceforchildhood.net/projects/downloads/chapter2.pdf>
7. Healy, J. M. (1999). "Baglanti Dogru mu? Bilgisayarlar Cocuklarimizin Zihnini Olumlu ve Olumsuz Y6nde Nasil Etkiliyor". Birinci Baski. Ceviren: Ahmet Guresel. Istanbul: Boyner Holding Yayinlan.
8. Arnas A. Y. (2005). "3-18 yaş grubu ?ocuk ve gen^lerin interaktif iletijim ara?lanm kullanma ah\$kanhklarinin degerlendirilmesi". <http://www.toiet.net/articles/449.doc>
9. Tuncer, N. (2002). "Cocuk ve Internet Kullanimi". Turk Kutiiphaneciligi. 15-4: 427-435, 2001.
10. Siimer, N. (2001). "internet Kullaniminin Toplumsal Katilim ve ili\$skiler Uzerindeki Etkileri ve Internet Bagimlilik". Bili\$im Toplumuna Giderken... Psikoloji, Sosyoloji ve Hukuk'ta Etkiler Sempozyumu. (23-24 Mart 2001). Ankara: Tiirkiye Bili\$im Dernegi Yaymlan.
11. Эсгин Али, "Виртуалдуу дүйнө, бала жана үй-бүлөө", "Бала Чака", 9: 24-26, Декабрь, 2001.